

DOI <https://doi.org/10.37406/2521-6449/2026-1-35>
УДК 94:[341.76:339.924:061.1ЄС](560)"1989/..."(045)

Махиня О. М.

кандидат історичних наук,
доцент кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Черкаси, Україна
E-mail: okcana_82@ukr.net
ORCID: 0000-0003-1838-4877

ПЕРЕГОВОРНИЙ ПРОЦЕС МІЖ ТУРЕЧЧИНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ: ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ТА ВИКЛИКИ (1989 Р. – СЬОГОДЕННЯ)

Анотація

Статтю присвячено комплексному аналізу переговорного процесу між Туреччиною та Європейським Союзом у період із 1989 р. до сьогодні. Увагу зосереджено на ключових векторах розвитку, основних викликах і чинниках, що впливали на динаміку та перспективи інтеграції Туреччини до ЄС. Висвітлено еволюцію євроінтеграційного переговорного процесу, визначено ключові моменти на сучасні виклики. Проаналізовано основні етапи, механізми та стратегії, які визначали розвиток взаємин між сторонами. Указано, що дослідження векторів розвитку та викликів переговорного процесу між Туреччиною та ЄС у період із 1989 р. до сьогодні є актуальним для виявлення основних тенденцій, проблемних зон та потенційних шляхів їх вирішення. Виявлено чинники, які сприяли переговорному прогресу, а також обставини, що стримували інтеграційний процес. Підкреслено взаємозалежність Туреччини та ЄС, яка проявляється у стратегічних, економічних та міграційних питаннях. Розглянуто трансформацію внутрішньої та зовнішньої політики Туреччини в контексті зміни її амбіцій щодо членства в ЄС. Аргументовано думку відносно того, що в період 1989–1999 рр. зближення Туреччини та ЄС ускладнювали політичні й економічні ризики, зокрема побоювання щодо впливу сил безпеки та мусульманського чинника в Анкарі, невирішені питання зовнішньої політики Туреччини та конкуренція за членство з іншими країнами. Доведено, що на сучасному етапі розвитку взаємовідносин Туреччини та Європейського Союзу як зміни в міжнародній геополітиці, так і внутрішні трансформації Туреччини значно вплинули на переговорний процес. Таким чином, протягом 1989–1999 рр. існували політичні та економічні ризики, що ускладнювали зближення Туреччини та ЄС. Однак у 1999 р. Туреччині надано статус країни-кандидата, що активізувало політичний діалог і сприяло демократизації під керівництвом проєвропейської Партії справедливості та розвитку. Туреччина продовжувала демонструвати прогрес у галузі економіки, розвитку політичної системи та соціального прогресу. Нині ж, незважаючи на те що Туреччина є стратегічно важливою країною та довгостроковим євроатлантичним альянсом, ЄС не прагне змінити свою політику щодо неї.

Ключові слова: Туреччина, Європейський Союз, переговорний процес, інтеграція, вектори розвитку, виклики.

Вступ. Переговорний процес між Туреччиною та Європейським Союзом, що триває уже не одне десятиліття, є складним і багатовимірним явищем. Починаючи з 1989 р., коли розгляд другої заявки Туреччини на вступ до ЄС було офіційно відкладено, відносини між сторонами розвивалися у контексті значних геополітичних, економічних та соціокультурних трансформацій. Попри те, що Туреччина визнана країною-кандидатом на вступ до ЄС, цей процес супроводжується численними труднощами та викликами, включаючи питання дотримання демократичних стандартів, прав людини, міграційної політики, економічної конвергенції та культурних розбіжностей. Значущість проблеми полягає у тому, що вона відображає не лише двосторонні відносини між Туреччиною та ЄС, а й ширші процеси європейської інтеграції, вплив глобальних змін і регіональної стабільності. Водночас сучасний стан переговорів, які перебувають у стані застою, потребує глибокого аналізу, щоб зрозуміти, які чинники продовжують гальмувати інтеграцію та які перспективи можуть існувати для відновлення конструктивного діалогу.

У сучасних наукових публікаціях та дослідженнях приділено значну увагу аналізу переговорного процесу між Туреччиною та Європейським Союзом, висвітленню як досягнень, так і викликів цього тривалого шляху. Незважаючи на те що вузькопроблемні дослідження, присвячені безпосередньо еволюції переговорного процесу між Туреччиною й ЄС, сьогодні практично відсутні, проте даний спектр питання турецької євроінтеграції знаходить своє висвітлення у значному масиві наукових робіт, присвячених конкретним аспектам складного і багатогранного характеру відносин Туреччини та ЄС. У площині заявленої у науковій статті теми вартими уваги є напрацювання як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників, серед яких – А. Валідова [1], В. Галан, І. О. Волович, М. Воротнок, Є. Габер [2], О. Мавріна [3], Р. Петров [4], О. Стрілюк [5], Р. Чубарова [6] та ін.

Метою статті є здійснити комплексний аналіз переговорного процесу між Туреччиною та Європейським Союзом у період із 1989 р. до сьогодні, зосереджуючись на ключових векторах розвитку, основних викликах і чинниках, що впливали на динаміку та перспективи інтеграції Туреччини до ЄС.

Виклад основного матеріалу. Переговорний процес між Туреччиною та ЄС розпочався у 1959 р. й відзначався складністю та тривалістю. До 1989 р. взаємини пройшли через злети й падіння. У період 1959–1989 рр. основними цілями співпраці було забезпечення стабільності у Східному Середземномор'ї та використання Туреччини як «буферної зони» від СРСР. Погіршення відносин у 1970-х роках спричинило вторгнення турецьких військ на Кіпр. Попри спроби уряду Сулеймана Деміреля покращити діалог із ЄЕС, військове втручання в політику країни у 1980 р. заблокувало інтеграцію. Лише з поверненням до демократії та лібералізації у 1987 р. Туреччина змогла активізувати процес євроінтеграції.

У квітні 1987 р. прем'єр-міністр Туреччини Тургут Озал подав офіційний запит на членство Туреччини до ЄЕС, що не змінило ситуацію на користь Анкари. 18 грудня 1989 р. Європейська комісія визнала за країною право на прийняття, але водночас розглядає заявку відклала [1, с. 383]. Як бачимо, 1989 р. характеризується черговою кризою у відносинах із Брюсселем, оскільки заявка Анкари на вступ до ЄЕС була фактично заморожена. 20 грудня 1989 р. Комісія ЄЕС представила звіт щодо заявки Туреччини на вступ, затверджений Європейською радою. Переговори про приєднання відтермінували до 1993 р. через пріоритети Єдиного європейського акта та труднощі перехідного періоду. Попри позитивні реформи, економічна та політична ситуація в Туреччині не переконала Комісію у її готовності подолати труднощі вступу. Недостатній рівень демократичних свобод, суперечки з Грецією та ситуація на Кіпрі також були серед перешкод. Перший етап відносин ЄЕС та Туреччини завершився без чіткого рішення щодо заявки, що відображало суперечності в позиції ЄЕС.

Рішення ЄЕС відкласти прийняття Туреччини було сприйняте турецькою стороною з розчаруванням та обуренням. Розпад СРСР знизив стратегічну важливість Туреччини для Європейського співтовариства, змістивши акцент із безпеки на політичні, економічні та культурні моменти. У відносинах із ЄЕС пріоритетними стали питання демократії та прав людини, на які турецька влада не встигла належно відреагувати. Економічні реформи, розпочаті з 1980 р., уважалися Туреччиною достатнім аргументом для членства. Однак за пів століття європейські інтеграційні цілі Анкари зазнали змін – від прагнення до Митного союзу до повноправного членства у ЄС.

До середини 1990-х років ЄЕС перетворився на Європейський Союз. Прийнятий 1992 р. Маастрихтський договір замінив Римський договір, який був ухвалений у 1957 р. Проста присутність Туреччини у Митному союзі, формування якого було завершено наприкінці 1995 р., у подальшому перестала повністю задовольняти її інтереси. Однак упродовж тривалого часу Анкара не могла розпочати повноцінний переговорний процес щодо членства у ЄС. Це відбувалося попри ключове геополітичне становище країни, її статус стратегічного партнера атлантичної спільноти та багаторічний внесок у систему колективної безпеки Заходу через членство в НАТО.

Лише наприкінці 1990-х років Туреччина змогла досягти будь-якого прогресу в процесі інтеграції до ЄС. Якщо попередній етап більше характеризувався питаннями економічного співробітництва, то цей – питаннями встановлення та вдосконалення демократії. Але Туреччина діяла проти курдської меншини та представників лівих партій відповідно до своїх власних ідей. Унаслідок відмінностей та різних підходів до цього статус Туреччини у Європейському співтоваристві є невизначеним.

У листопаді 1992 р. на засіданні Ради асоціації було досягнуто згоди про завершення процесу формування митного союзу Туреччини та Європейського Союзу наприкінці 1995 р. 06 березня 1995 р. було досягнуто згоди між Туреччиною та ЄС, які встановили режим митного союзу для торгівлі промисловими товарами. Влада відмовилася від протекціоністської політики щодо європейських товарів. У 1993 р. Євросоюз виділив Копенгагенські критерії, що знову загострило увагу до критичної необхідності проведення структурних реформ для вступу. Серед цих критеріїв виділяють такі групи: у політичній сфері – стійкі демократичні та правові інститути, що забезпечують повагу до прав людини, передбачають права етнічних меншин, викоринення тортур тощо; в економічній сфері – розвинена ринкова економіка, яка передбачає лібералізацію цін та системи внутрішньої торгівлі, а також створення законодавчої бази для захисту власності. І, нарешті, третя група – прихильність до цінностей об'єднаної Європи [6, с. 171].

Створення митного союзу завершило перехідний етап інтеграції країни до цієї організації, а також реальне досягнення другого етапу відносин, результатом якого стало багатоформатне економічне співробітництво між сторонами. Це продемонструвало зацікавленість Європейського Союзу в розвитку відносин із Туреччиною, а також у збереженні прозахідної орієнтації у прагненні забезпечити статус повноцінної європейської держави.

Лише у 1998 р. Європейська рада вирішила підготувати звіт щодо Туреччини – стандартна процедура для країн-кандидатів (примітно, що на той час Туреччина офіційно не мала такого статусу). Водночас Європейська комісія ухвалила Європейську стратегію для Туреччини, яка була прийнята комісією і яка включала ухвалення закону ЄС та розширення Митного союзу для сфери послуг та сільського господарства. У жовтні 1998 р. Європейська комісія представила свою першу щорічну доповідь щодо Туреччини [2, с. 356]. Але ці кроки не змінили загального характеру політики ЄС. Посилення антиєвропейських настроїв у Туреччині, покращення відносин із Грецією, а також зміна уряду в Німеччині призвели до того, що 06 жовтня 1999 р. Європейський парламент ухвалив резолюцію про те, що вступ Туреччини стане важливим внеском у подальший розвиток ЄС, а також зміцнення миру та стабільності у Європі. На саміті Ради Європи, що відбувся 10–11 грудня 1999 р. у Гельсінкі, було ухвалено одностайне рішення про надання Туреччині статусу країни – кандидата у члени ЄС.

Є кілька чинників, які перешкождали інтеграції Туреччини до Європейського Союзу протягом цього періоду: по-перше, розрив у рівнях соціально-економічного розвитку; по-друге, несприятливі фінансово-економічні показники Туреччини; по-третє, чинники політичної нестабільності у Туреччині; по-четверте, міжнародні проблеми, до яких було залучено Туреччину; по-п'яте, конкуренція за вступ до ЄС із боку найрозвиненіших країн.

Наступний етап, який розпочався з надання Туреччині статусу країни – кандидата на вступ до ЄС у 1999 р., характеризується відновленням активного політичного діалогу і насамперед проблем демократизації. Восени 2002 р. змінилася влада у Туреччині. Після парламентських виборів 03 листопада 2002 р. до влади прийшла помірна Ісламська партія справедливості та розвитку Р. Ердогана, яка сформувала однопартійний уряд. Проевропейські реформи, що почалися одразу після приходу до влади ПСР, стали потужною зброєю у боротьбі з противниками. Дослідники відзначають, що на початку 2000-х років у Туреччині розпочалася широкомасштабна програма добровільної гармонізації національного законодавства із законодавством ЄС [4, с. 154]. Депутати закликали керівництво ЄС розпочати переговори з Туреччиною щодо вступу. Туреччині було рекомендовано продовжити свої політичні реформи, а також вирішити внутрішні проблеми і врегулювати відносини з Вірменією та Республікою Кіпр. До 2005 р. дезорієнтація Європейського Союзу на офіційних переговорах із Туреччиною, а також поведінка європейських лідерів та їхні позиції, які перебували у явній суперечності з усіма попередніми рішеннями та зобов'язаннями ЄС, також перешкождали низці країн у переговорному процесі. Особливий психологічний ефект полягав в усвідомленні того, що європейці віддали перевагу державам колишнього радянського блоку своєму давньому союзнику по НАТО (Туреччина є членом НАТО з 1952 р.) і не оцінили все більш значні економічні досягнення, політичний розвиток та соціальний прогрес Туреччини. Водночас активні перетворення в країні уможливили початок у 2005 р. переговорів про вступ Туреччини до ЄС, що ознаменувало новий сучасний етап у розвитку взаємодії сторін.

17 грудня 2004 р. саміт Європейської Ради, що проходив у Брюсселі, відповідно до принципу консенсусу односторонньо ухвалив рішення про дату початку переговорів (03 жовтня 2005 р.) та рекомендував Єврокомісії підготувати «Рамки для переговорів із Туреччиною». Соціологічні опитування, проведені восени 2004 р., показали, що більшість жителів країн «старої Європи», зокрема Австрії, Німеччини, Люксембургу та Франції, виступали проти розширення Європейського Союзу за рахунок входження до нього Туреччини. Лише у Великій Британії та Іспанії вступ Туреччини до ЄС розглядався в позитивному ключі. Сумніви громадськості щодо доцільності інтеграції Туреччини стали відображенням характерних для європейського суспільства побоювань щодо зростання міграції, дестабілізації ринку праці, посилення впливу ісламу. Деякі політики висловлювали думку, згідно з якою Туреччина є переважно несередземноморською країною. Наприклад, колишній президент Франції Валері Жискар д'Естен заявив, що «виступає проти членства Туреччини, оскільки в неї інша культура, інший підхід, інший спосіб життя».

Переговори про членство Туреччини у ЄС розпочалися у жовтні 2005 р., проте відразу ж набули непростого характеру, оскільки провідні європейські політики почали робити акцент на їх часовій нелімітованості, непередбачуваності результату тощо, що свідчило про затягування переговорного процесу та спробу перенаправлення його кінцевої мети зі вступу Туреччини до ЄС на вибір різних альтернативних шляхів двостороннього співробітництва. Заміна мети переговорів, якою для Анкари від початку було і є повноправне членство у ЄС, деякими альтернативними домовленостями не могло не позначитися на зростанні євроскепсису всередині Туреччини. Цього ж року відбувається стагнація переговорного процесу з Євросоюзом.

Із кінця 2000-х років рівень впливу ЄС на внутрішньополітичні процеси у Туреччині демонструє низхідну траєкторію. Це виявилось у сфері свободи слова та преси, а також у захисті прав людини. Однією з причин цього була «втома» ЄС від недавньої експансії. Існували також внутрішні причини застою у процесі європейської інтеграції Туреччини. Серед них – трансформація політичного режиму партії Р. Ердогана, чия популярність зростала завдяки економічним успіхам і зміцненню ролі країни як регіональної держави. Однопартійний уряд сприяв формуванню авторитарних тенденцій, хоча Туреччина демонструвала високі темпи економічного зростання. Реформи почали сприйматися вже не як крок до вступу в ЄС, а як засіб покращення рівня життя незалежно від євроінтеграційних перспектив.

Окрім того, у другій половині 2000-х років Туреччина посилила свій вплив на Близькому та Середньому Сході, що разом з економічними успіхами знизило привабливість вступу до ЄС для суспільства й політичної еліти. Лібералізація країни уповільнилася, а реформи торкалися лише сфер, вигідних правлячій еліті. Лібералізація свободи слова та друку була фактично заморожена. Невирішеними залишаються суперечки з Грецією щодо островів і шельфу Егейського моря, де можливі поклади нафти й газу. Афіни сподіваються, що членство Туреччини у ЄС зробить її більш стриманою та відкритою до зовнішнього впливу. Важливим чинником залишається ефективність держави у здійсненні реформ відповідно до вимог ЄС.

«Ефективність держави тісно пов'язана з рівнем внутрішньополітичної напруженості, відповідно, і вартість демократичних змін різко зростає у контексті ескалації терористичних загроз, оскільки терористичні акти, по суті, ставлять під сумнів політичну життєздатність та ефективність нинішнього уряду. Так, у щорічному звіті Європейської комісії про просування Туреччини шляхом реформ на 2012 р. було підкреслено важливість вирішення «курдської проблеми». Було наголошено, що це одна з головних проблем турецької демократії. Окрім того, можна виділити такий фактор, як зниження рівня підтримки самої ідеї вступу до ЄС серед значної частини населення

країни. Якщо на початку 2000-х років Туреччина мала високі показники ідеї вступу до Європейського Союзу, то до кінця 2000-х років спонтанна проєвропейська коаліція розколотися на тлі євроскептицизму, що невпинно зростає. О. Мавріна в аналітичній розвідці, присвяченій питанню стратегічного партнерства в зовнішньополітичній практиці Туреччини, відзначала, що «критерії вступу до ЄС стають усе більш жорсткими, а населення Туреччини поступово втрачає інтерес до цього проєкту» [2, с. 55].

Попри скептицизм до Брюсселя, Європа залишається орієнтиром для реформ і стандартів життя в Туреччині. Переговори тривають без чіткої кінцевої точки, а підтримка євроінтеграції у Європі та Туреччині значно знизилася. Турецькі лідери не змогли переконливо обґрунтувати громадянам важливість вступу до ЄС, а скарги на подвійні стандарти лише посилили громадське розчарування.

На даний момент мало хто з турків вважає, що країна колись вступить до ЄС, і безнадійність цих перспектив практично не є політичною проблемою. Незважаючи на те що Туреччина є стратегічно важливою країною та довгостроковим союзником у Євроатлантичному регіоні, ЄС не мав справжньої політичної волі для прискорення вступу Туреччини до Європейського Союзу. Натомість більшість лідерів ЄС не особливо стурбовані погіршенням відносин із Туреччиною і вважають за краще співпрацювати лише на словах. Також триває процес лібералізації візового режиму у Туреччині та ЄС. Вільне пересування було обіцяно турецькому населенню п'ятдесят років тому, але переговори про безвізовий режим розпочалися лише у 2013 р. [5, с. 70]. На думку політичної еліти Туреччини, ЄС ніколи не сприймав це питання всерйоз. Таким чином, Туреччина є єдиним кандидатом у ЄС, який не має безвізового режиму. ЄС знайшов ключовий компонент у Туреччині у вирішенні цієї «проблеми». Важливо відзначити, що якби не було кризи з біженцями, шанси Туреччини на лібералізацію візового режиму та переговорів були б дуже малі. Гуманітарна криза змусила ЄС запропонувати те, що Туреччина мала отримати давно.

Нова хвиля активізації відносин між Туреччиною та ЄС збіглася у часі з зусиллями Р. Ердогана зміцнити особисту владу та послабити демократичні інститути. Туреччина не планує змінювати антитерористичне законодавство, що ускладнює виконання вимог ЄС щодо лібералізації візового режиму та посилює ризики нової міграційної кризи. 16 квітня 2017 р. референдум закріпив перехід Туреччини до президентської республіки, значно розширивши повноваження Ердогана. Президент отримав право призначати урядовців, розпускати парламент, запроваджувати надзвичайний стан і видавати укази зі статусом закону. Скасовано посаду прем'єр-міністра, а зміни до Конституції дають змогу Ердогану залишатися президентом до 2029 р.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, протягом 1989–1999 рр. існували політичні та економічні ризики, що ускладнювали зближення Туреччини та ЄС: побоювання щодо впливу сил безпеки та мусульманського чинника в Анкарі, невирішені проблеми турецької зовнішньої політики та конкуренція за членство з іншими країнами. Однак у 1999 р. Туреччині надано статус країни-кандидата, що активізувало політичний діалог і сприяло демократизації під керівництвом проєвропейської Партії справедливості та розвитку. Туреччина продовжувала демонструвати прогрес в галузі економіки, розвиток політичної системи та соціальний прогрес. Активні перетворення в країні дали змогу розпочати переговори щодо вступу Туреччини до ЄС у 2005 р., що ознаменувало новий, сучасний етап у розвитку співробітництва між сторонами. Нині ж, незважаючи на те що Туреччина є стратегічно важливою країною та довгостроковим євроатлантичним альянсом, ЄС не прагне змінити свою політику щодо неї. Ураховуючи вищесказане, а також характер економічних відносин та залежність турецької економіки від європейської, можна говорити про існування сьогодні взаємозалежності та взаємозацікавленості між Туреччиною та ЄС.

Список використаних джерел

1. Волович О. О., Воротнюк М. О., Габер Є. В. Туреччина у сучасному світі: пошук нової ідентичності : збірник статей та аналітичних матеріалів. Одеса : Фенікс, 2011. 408 с.
2. Галан В. О., Маринів І. І. Вплив принципу недискримінації на набуття членства в ЄС: довгий шлях Туреччини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 354–360.
3. Мавріна О. С. Стратегічне партнерство в зовнішньополітичній практиці Туреччини. *Сходознавство*. 2012. № 59. С. 48–81.
4. Петров Р. Угода про асоціацію між ЄС та Туреччиною як приклад транспозиції *acquis* Європейського Союзу до правових систем третіх країн. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2012. Вип. 6. С. 152–155.
5. Стрілок О. Європейська інтеграція в ідеології та стратегії турецької Партії справедливості та розвитку (2002–2015 рр.). *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія «Історичні науки»*. 2017. Вип. 145 (№ 12). С. 66–72.
6. Чубарова Р. Р. Європейський та євроатлантичний курс Туреччини як чинник реалізації її національної безпеки. *Сходознавство*. 2009. № 45–46. С. 170–181.
7. Memish, O. Kasian, A. Policy of Turkey on «The kurdish issue» settlement in the context of the copenhagen criteria enforcement (the end of the 20th – the beginning of the 21st century). *East European Historical Bulletin*, (28), 2023. 211–222. <https://doi.org/10.24919/2519-058x.28.287553>
8. Rumford C. *Human rights and democratization in Turkey in the context of EU candidature*. *Journal of European Area Studies*, 9(1), 2001. 93–106.
9. Toktas S., Aras B. *The EU and Minority Rights in Turkey*. *Political Science Quarterly*, 124, 2010. 4 Winter 2009–10, 697–720.
10. Turkey in Europe. Second Report of the Independent Commission on Turkey. September 2009. 51 p.

Makhynia O. M.

*Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor at the Department of Archaeology and
Special Fields of Historical Science
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy,
Cherkasy, Ukraine*

E-mail: okcana_82@ukr.net
ORCID: 0000-0003-1838-4877

NEGOTIATION PROCESS BETWEEN TURKEY AND THE EUROPEAN UNION: DEVELOPMENT VECTORS AND CHALLENGES (1989 – PRESENT)

Abstract

The article is devoted to a comprehensive analysis of the negotiation process between Turkey and the European Union from 1989 to the present. It focuses on key vectors of development, major challenges and factors that have influenced the dynamics and prospects of Turkey's integration into the EU. It highlights the evolution of the European integration negotiation process and identifies key moments in contemporary challenges. The main stages, mechanisms, and strategies that have determined the development of relations between the parties are analysed. It is noted that the study of the vectors of development and challenges of the negotiation process between Turkey and the EU from 1989 to the present is relevant for identifying the main trends, problem areas, and potential ways to resolve them. The factors that contributed to the progress of negotiations, as well as the circumstances that hindered the integration process, are identified. The interdependence of Turkey and the EU, which manifests itself in strategic, economic and migration issues, is emphasised. The transformation of Turkey's domestic and foreign policy in the context of its changing ambitions for EU membership is considered. The opinion is argued that in the period 1989–1999, the rapprochement between Turkey and the EU was complicated by political and economic risks, in particular fears about the influence of security forces and the Muslim factor in Ankara, unresolved issues of Turkey's foreign policy and competition for membership with other countries. It has been proven that at the current stage of development of relations between Turkey and the European Union, both changes in international geopolitics and internal transformations in Turkey have significantly influenced the negotiation process. Thus, during 1989–1999, there were political and economic risks that complicated the rapprochement between Turkey and the EU. However, in 1999, Turkey was granted candidate country status, which intensified political dialogue and promoted democratisation under the leadership of the pro-European Justice and Development Party. Turkey continued to show progress in the economy, the development of the political system and social progress. Currently, despite the fact that Turkey is a strategically important country and a long-term Euro-Atlantic ally, the EU is not seeking to change its policy towards it.

Key words: Turkey, European Union, negotiation process, integration, vectors of development, challenges.

References

1. Chubarova, R. R. (2009). Yevropeys'kyy ta Yevroatlantychnyy kurs Turechchyny yak chynnyk realizatsiyi yiyi natsional'noyi bezpeky [Turkey's European and Euro-Atlantic course as a factor in realizing its national security]. *Skhodoznavstvo*, 45–46, 170–181 [in Ukrainian].
2. Mavrína, O. S. (2012). Strategichne partnerstvo v zovnishn'opolitichniy praktitsi Turechchini [Strategic partnership in Turkey's foreign policy practice]. *Skhodoznavstvo*, 59, 48–81 [in Ukrainian].
3. Memish, O., Kasian, A. (2023). Policy of Turkey on «The kurdish issue» settlement in the context of the copenhagen criteria enforcement (the end of the 20th – the beginning of the 21st century) [Policy of Turkey on «The kurdish issue» settlement in the context of the copenhagen criteria enforcement (the end of the 20th – the beginning of the 21st century)]. *East European Historical Bulletin*, (28), 211–222 [in English].
4. Halan, V. O., Maryniv, I. I. (2021). Vplyv pryntsyphu nedyskryminatsiyi na nabuttya chlenstva v YES: dovhyy shlyakh Turechchyny [The impact of the principle of non-discrimination on EU membership: Turkey's long journey]. *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal*, 3, 354–360 [in Ukrainian].
5. Petrov, R. (2012). Uhoda pro asotsiatsiyu mizh YES ta Turechchynoyu yak pryklad transpozysiyi acquis Yevropeys'koho. Soyuzu do pravovykh system tretikh krain [The Association Agreement between the EU and Turkey as an example of the transposition of the European Union acquis into the legal systems of third countries]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 6, 152–155 [in Ukrainian].
6. Rumford, C. (2001) Human rights and democratization in Turkey in the context of EU candidature. *Journal of European Area Studies*, 9(1), 93–106 [in English].
7. Strilyuk, O. (2017). Yevropeys'ka intehratsiya v ideolohiyi ta stratehiyi turets'koyi Partiyi spravedlyvosti ta rozvytku (2002–2015 rr.) [European integration in the ideology and strategy of the Turkish Justice and Development Party (2002–2015)]. *Visnyk Chernihivs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni T. H. Shevchenka. Seriya: Istorychni nauky*, 145 (12), 66–72 [in Ukrainian].
8. Toktas, S., Aras, B. (2010). The EU and Minority Rights in Turkey [The EU and Minority Rights in Turkey]. *Political Science Quarterly*, 124, 4 (Winter 2009-10), 697–720 [in English].
9. Volovych, O. O., Vorotnyuk, M. O., Haber, Ye. V. (2011). Turechchyna u suchasnomu sviti: poshuk novoyi identychnosti [Turkey in the Modern World: The Search for a New Identity]. *Zbirnyk statey ta analitychnykh materialiv*. Odesa: Feniks. 408 p. [in Ukrainian].

